

MAKSAKIRROOSI YLEISTYNYT NOPEASTI

JOUKO MANNINEN

Runsas alkoholin käyttö lisää sairastuvuutta ja kuolleisuutta. Tutkijoiden keskuudessa vallitsee laaja yksimielisyys siitä, että alkoholihaitat – erityisesti terveydelliset – ovat sitä suuremmat, mitä korkeampi on alkoholin kokonaiskulutuksen taso.

Alkoholi aiheuttaa monenlaisia, lopulta kuolemaan johtavia sairauksia. Tunnetuimpia ovat maksasairaudet. Vuonna 1990 kroonisiin maksasairauksiin menehtyi Suomessa 533 ihmistä. Heistä 437 eli neljä viidesosaa kuoli alkoholiseen maksakirroosiin. Toissa vuonna

alkoholisairauksiin menehtyi noin 1 300 henkilöä; määrä on kaksi kertaa suurempi kuin kymmenen vuotta aikaisemmin.

Alkoholinen maksakirroosi on meillä yleistynyt huomattavasti nopeammin kuin alkoholin kulutus. Vuonna 1972 alkoholimaksakirroosikuolemia todettiin 68; se on 1,5 tapausta keskväkiväkiluvun 100 000:ta asukasta kohti. Vuonna 1990 määrä oli lähes 9 tapausta eli liki kuusinkertainen. Samana aikana alkoholin kulutus nousi puhtaaksi alkoholiksi asukasta kohti laskettuna 5,1 litrasta 7,7 litraan

Taulukko 1. Alkoholiseen maksasairauteen kuolleet Suomessa lääneittäin 100 000:ta miestä ja 100 000:ta naista kohti vuosina 1977, 1989 ja 1990 (k=kaikki, m=miehet, n=naiset)

lääni	1977			1989			1990		
	k	m	n	k	m	n	k	m	n
Uusimaa	4,7	7,8	1,3	13,3	22,1	5,4	12,0	19,2	5,5
Helsinki	9,6	18,4	2,6	19,6	33,5	8,2	17,9	26,1	8,9
Turku ja Pori	1,0	1,8	0,3	6,6	10,7	2,7	9,0	15,5	2,9
Ahvenanmaa	4,5	9,0	–	4,2	8,2	–	–	–	–
Häme	2,0	3,2	0,9	9,8	15,5	4,5	10,4	17,0	4,2
Kymi	3,2	5,9	0,6	8,3	15,3	1,7	9,8	17,1	2,9
Mikkeli	2,9	5,8	–	10,1	17,7	1,7	5,8	7,9	3,8
Pohjois-Karjala	1,7	2,3	1,1	3,4	5,7	1,1	10,8	13,8	7,8
Kuopio	2,8	5,7	–	4,3	7,2	1,5	10,1	17,5	3,1
Keski-Suomi	1,7	3,4	–	6,0	11,3	0,8	4,8	6,4	3,1
Vaasa	0,9	1,4	0,5	3,2	5,5	0,9	4,3	6,7	1,8
Oulu	0,2	0,5	–	3,7	6,0	1,4	5,0	9,6	0,5
Lappi	0,5	1,0	–	4,5	9,0	–	4,5	6,0	3,0
koko maa	2,3	4,2	0,6	8,0	13,4	3,0	8,8	14,2	3,7

eli puolitoistakertaiseksi.

Maksakirroosikuolemien nopeaan kasvuun voi vaikuttaa kuolemansyiden määrittelyn tarkentuminen. Näin alkoholin aiheuttamaksi ehkä tilastoidaan aiempaa useampi kuolemantapaus. Ilmeistä kuitenkin on, että pääsyy kehitykseen on alkoholin käytön kasvu vuodesta 1985 alkaen. Vuonna 1990 alkoholin kulutus oli viidenneksen suurempi kuin viisi vuotta aiemmin ja lähes kolminkertainen vuoden 1968 tasoon verrattuna.

KULUTUKSEN TASO NÄKY

Alkoholimaksakirroosin yleisyys on kiinteästi sidoksissa alkoholin kokonaiskulutuksen tasoon. Tämä näkyy sekä maiden välillä ja läänikohtaisesti että sukupuolten kesken.

Uudellamaalla, jossa alkoholin kulutus on parin viime vuosikymmenen ollut 20–30 prosenttia maan keskiarvoa suurempi, alkoholinen maksakirroosi oli vuonna 1977 väestön määrään suhteutettuna kaksi kertaa yleisempi ja vuonna 1990 yli kolmanneksen yleisempi kuin koko maassa (taulukko 1). Tuona aikana alkoholiset maksakirroosikuolemat lähes nelinkertaistuivat.

Vaasan läänissä, jossa alkoholin kulutus on pitkään ollut 30–40 prosenttia keskimääräistä pienempi ja noin puolet Uudenmaan läänin kulutuksesta, alkoholisia maksakirrooseja todettiin vuonna 1977 vain neljä. Vuonna 1990 niitä todettiin 19. Sataatuhatta asukasta kohti Vaasan läänin luku oli vuonna 1990 noin kolmannes Uudenmaan ja noin puolet maan keskiarvoon verrattuna.

Huomion arvoista on, että Uudellamaalla naisia kuoli vuonna 1990 alkoholimaksakirroosiin suhteellisesti yhtä paljon kuin miehiä matalimman alkoholin kulutuksen lääneissä.

Juomistapatutkimusten mukaan miehet käyttävät kolme neljäsosaa kaikesta alkoholista. Tämä näkyy suoraan myös maksakirroosikuolemissa. Niiden uhreista neljä viidesosaa on miehiä.

Helsingissä alkoholinen maksakirroosi on huomattavasti yleisempi kuin Uudellamaalla. Vuonna 1977 Helsingissä todettiin 9,6 alkoholimaksakirroositapausta 100 000:ta asukasta kohti (taulukko 1). Luku on kaksinkertainen Uudenmaan ja nelinkertainen koko maan keskiarvoon verrattuna.

Miesten luku, 18,4, oli yli neljä kertaa niin suuri kuin maan keskiarvo ja lähes 2,5-kertainen Uudenmaan lukuun verrattuna.

Vuonna 1988 runsaat sata Helsingissä asuvaa kuoli maksakirroosiin; heistä 98 alkoholiseen maksakirroosiin. Sataatuhatta miestä kohti tapauksia todettiin 32,7. Naisten luku oli 9,6. Vuonna 1988 Ranskan luvut olivat 29,2 ja 11,5. Niissä ovat mukana kaikki maksasairauskuolemat.

Korkean alkoholin kulutuksen maissa ja alueilla ylivoimainen enemmistö maksasairauskuolemista on alkoholiperäisiä, niin kuin Helsingin luvutkin osoittavat.

Voidaan ajatella, että Helsingin korkeisiin lukuihin vaikuttaa kaupungissa asuvien rappioalcoholistien suurehko määrä. Ilmeistä kuitenkin on, ettei tällä voida selittää vuosien 1977–1989 kehitystä. Ehkä on myös syytä muistuttaa, että ainakin tilastoissa rappioalcoholistitkin ovat ihmisiä.

Helsingin suuret maksakirroosiluvut ovat luonnollinen seuraus korkeasta alkoholin kulutuksesta. Alkon myyntitilastojen perusteella voidaan päätellä, että asukasta kohti laskettu kulutus on Helsingissä 11–12 litraa sataprosenttiseksi alkoholiksi laskettuna vuodessa, kun huomioon otetaan myös tilastoimaton kulutus. Tämä on noin kaksinkertainen muun maan keskiarvoon verrattuna (ks. Österberg & Laakso 1993). Helsingin lukuun tosin vaikuttavat epäilemättä laaja matkailu sekä työssä käynti muista kunnista. Toisaalta on selvää, että helsinkiläisten liike- ja lomamatkoilla muualla, etenkin ulkomailla nauttima ja ostama alkoholimäärä on merkittävä.

Alkoholin kulutus on pitkään ollut runsainta viinimaissa. Euroopassa niitä ovat Ranska, Italia, Portugali ja Espanja. Niissä viiniä käytettiin vielä 1970-luvun alkupuolella toistasaataa litraa vuodessa asukasta kohti laskettuna. Sen jälkeen kulutus on pudonnut 60–75 litraan.

Viinimaissa alkoholin kokonaiskulutus vuodessa asukasta kohti on edelleen 10 litraa tai enemmän puhtaana alkoholina.

Vuonna 1989 maksakirroosikuolemia todettiin sataatuhatta miestä kohti Ranskassa 29, Portugalissa 38 ja Italiassa samoin 38 (taulukko 2). Naisten luvut olivat 12, 13 ja 15.

Maksakirroosi on yleinen kuolemansyy kaikissa korkean alkoholin kulutuksen maissa riippumatta siitä, mikä on hallitseva juomatyyppe. Kirroositilastojen ylivoimainen kärkimaa on vuosia ollut Unkari. Vuonna 1990 luvut olivat miesten osalta 77 ja naisten 29 sataatuhatta kohti laskettuna eli huomattavasti korkeammat kuin viinimaissa. Kärkimaihin kuuluu oluen kulutuksen ykkösenä oleva Saksa. Siellä miesten luku oli 30 ja naisten 13 vuonna 1989.

Unkarissa kehitystä voi luonnehtia dramaattiseksi. Vielä 1960-luvun puolivälissä alkoholin kulutus oli sataprosenttiseksi alkoholiksi laskettuna 6,5 litraa asukasta kohti vuodessa. Tällöin maksakirroosikuolemia todettiin vuodessa noin 13 sataatuhatta miestä kohti ja 7 sataatuhatta naista kohti. Kun alkoholin kulutus nousi 1970-luvun taitteeseen mennessä noin kymmeneen litraan, miesten maksakirroosiluvut kohosivat 17,5:een ja naisten 8,5:een vuonna 1970.

Alkoholin kulutus on pysytellyt Unkarissa jo pari vuosikymmentä 10–12 litrana asukasta kohti vuodessa. Tänä aikana maksakirroosikuolleisuus on yli kolminkertaistunut. Se osoittaa pitävästi, että pitkäkestoisen runsaan alkoholin käytön vakavimmat terveyshaitat yleistyvät vielä pitkään sen jälkeen, kun kulutuksen kasvu on taittunut.

Taulukko 2. Kroonisiin maksasairauksiin kuolleet 100 000:ta asukasta ja 100 000:ta miestä kohti eräissä maissa ja Suomen lääneissä vuonna 1989

	kaikki	miehet
Ranska	18,3	27,5
Portugali	24,0	38,0
Italia	24,9	37,6*
Unkari	50,4	77,0
Itävalta	26,2	42,7
Saksa (läntinen)	20,1	29,9
Tanska	12,4	18,3*
Tšekkoslovakia	23,2	37,1
Helsinki	19,6	33,5
Uusimaa	13,3	22,1
Vaasa	3,2	5,5
Suomi	8,0	13,4
Ruotsi	6,1	8,3*
Norja	5,7	8,4

* Vuoden 1988 luku.

Lähteet: World Health Statistics Annual 1989; SVT: Kuolemansyyt 1989.

KULUTUKSEN SUPISTUMINEN VÄHENTÄÄ MAKSAKIRROOSIA

Alkoholin käytön väheneminen alentaa maksakirroosikuolleisuutta. Kehittyneistä maista Ranska on osuva esimerkki. Vuosina 1985–1989 alkoholin kulutus oli puhtaaksi alkoholiksi laskettuna noin 13 litraa asukasta kohti. Vielä 1970-luvun alussa määrä oli 16–17 litraa. Tuolloin maksakirrooseja todettiin vuosittain 50 tapausta sataatuhatta miestä kohti ja 20 tapausta sataatuhatta naista kohti. Vuonna 1989 Ranskan luvut olivat sekä miesten että naisten osalta lähes puolta pienemmät. Muutos oli siis selvästi suurempi kuin alkoholin kulutuksen aleneminen. Vuodet 1991 tiedot osoittavat, että maksakirroosikuolemat ovat Ranskassa edelleen vähenemässä.

Myös Italiassa ja Portugalissa maksakirroosikuolleisuus on selvästi vähentynyt.

Taulukko 3. Maksakirroosikuolemien määrä 100 000:ta miestä ja 100 000:ta asukasta kohti Ranskassa suuralueittain vuonna 1988

alue	miehet	kaikki
Suur-Pariisi	21,6	16,5
Pariisin kaupunki	22,0	16,1
Champagne-Ardenne	28,9	21,2
Picardie	28,1	20,7
Haute-Normandie	37,3	25,7
Centre	27,1	18,4
Basse-Normandie	24,6	17,7
Bourgogne	33,5	21,4
koko maa	27,8	18,9
-----		
vuonna 1990	24,0	17,8

Ranskan osalta on kiintoisaa, että Suur-Pariisin alueella maksakirroosikuolleisuus on suuralueittain tarkastellen Ranskan matalin eli 16,5 sataatuhatta asukasta kohti, kun monilla muilla alueilla luku on yli 20 (taulukko 3). Pariisin seudulla tilanne on kohentunut nopeammin kuin koko Ranskassa. Vuosina 1978–1990 maksakirroosikuolemat vähenivät koko maassa 41 prosenttia ja Pariisin seudulla 45 prosenttia.

Vaikka Ranskassa maksakirroosikuolemat ovat 25 viime vuoden aikana vähentyneet puoleen, on syytä muistaa, että maksakirroosikuolleisuus on edelleen korkea, onhan alkoholin kokonaiskulutus Ranskassa edelleen maailman korkein.

Ranskassa nimenomaan viinin käyttö on supistunut jyrkästi. Vuonna 1933 viinin kulutus oli 163 litraa, pari vuosikymmentä sen jälkeen vajaat 140 ja vuonna 1989 ”vain” 74 litraa asukasta kohti.

Suomi ohitti alkoholin kulutuksessa Ruotsin vuonna 1974 ja maksakirroosikuolleisuudessa viime vuosikymmenen puolivälissä. Vuosina 1976–84 alkoholin kulutus putosi Ruotsissa viidenneksen ja on sen jälkeen ollut puhtaana alkoholina laskettuna keskimäärin 5,5 litraa asukasta kohti vuodessa. Suomessa määrä pysyi vuosina 1974–1984 noin 6,5 litrassa ja nousi viidenneksen vuosina 1985–1990.

On ilmeistä, että lamasta johtuva alkoholin kulutuksen supistuminen on jo pysäyttänyt alkoholisten maksakirroosien yleistymisen. Toisaalta voidaan olettaa, että vuosikymmenen lopussa tilanne tulee olemaan huonompi kuin nyt. Merkittävä syy tähän ovat ETA-sopimus ja mahdollinen EY-jäsenyys, jotka tulevat vaikuttamaan alkoholin kulutusta lisäävästi, koska ne lisäävät alkoholin saatavuutta. Lisäksi suuret ikäluokat, joiden keskuudessa keskimääräinen alkoholin kulutus on suurin ja suurkuluttajia on eniten, alkavat nyt tulla ikään, jossa runsaan, pitkäkestoisen alkoholin käytön terveyshaitat tulevat täysipainoisesti näkyviin.

Alkoholin arvioidaan aiheuttavan meillä 2 500–3 000 ennenikäistä kuolemaa vuodessa. Alkoholisairauksiin menehtyi toissa vuonna yli 1 300 ihmistä. Se on kaksi kertaa niin paljon kuin liikenneonnettomuuksissa ja lähes yhtä suuri kuin itsemurhien määrä.

Alkoholin suurkuluttajia arvioidaan olevan 250 000–300 000. Tähän verrattuna 400–500 maksakirroosikuolemaa on puolisentoista promillea. Silti on syytä muistaa, että nykyisin alkoholinen maksakirroosi on merkittävin yksittäinen alkoholin aiheuttama kuolemansyy.

1991. Haut Comité D'Étude et D'Information sur L'Alcoolisme. B 8041/1991

Kulutustilastot. Produktschap voor Gedistilleerde Dranken. Schiedam

Suomen Virallinen Tilasto (SVT): Kuolemansyyt. Terveys. Tilastokeskus

World Health Statistics Annual 1989. Geneva:

WHO, 1991

World Health Statistics Annual 1990. Geneva:

WHO, 1992

Österberg, E. & Laakso, K.: Alkoholihaittojen kehitys Helsingissä 1980-luvulla ja kustannukset vuonna 1990. Helsinki: Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto, päihdeasiaintoimisto, 1993.

Ydin – uteliaana ajassa

..... – 8 kertaa vuodessa
Päätoimittaja Saska Saarikoski

Tilaa Ydin nyt! Lue se Venetsiassa

Kaikkien **15.9.1993–31.1.1994** kortin palauttaneiden kesken arvotaan matka Venetsiaan. Matka arvotaan 10.2.1994. Voittajan nimi julkaistaan YDIN-lehdessä 1/1994. Vastuullinen matkanjärjestäjä Loma-Service, Helsinki.

Syksyllä Ytimessä:

Uuden oikeiston varjo • Herra X talousrikosten taustalla • Mutapaini Mäntyniemeen • Sosialismin saattosiskot • Ydinasehistorian salat • Erikoisteema kehitysyhteistyöstä • Unelma nimeltä Kuuba • Muu Maan Media • Uusi irviömäinen sarjakuva

Loppuvuoden erikoinen: • TOP SECRET: EY ja julkisuus

Kyllä: Tilaan Ytimen

alk. heti alk.1/1994.

Vuosi / 8 numeroa 160 mk

Haluan Ytimen näytenumeron

Puoli vuotta / 4 numeroa 90 mk

Osallistun vain arvontaan

Opiskelijahinta 140 mk

Nimi

Puh.

Osoite

Postitoimipaikka

Rauhanasema
Veturitori
00520 HELSINKI

YDIN

Postimaksu 2,30